

Του Α. ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΑΤΟΥ

Το Καράκας αναπτύχθηκε κατά 2.000% τα τελευταία εκατό χρόνια. Στη μητροπολιτική περιοχή του Τόκιο πάνω από το 80% των κατοίκων μετακινείται προς τους χώρους εργασίας με τα δημόσια μέσα μεταφοράς. Στην Κωνσταντινούπολη έχει οικοδομηθεί το 95% της έκτασής της. Ο μισός πληθυσμός της Αιγύπτου ζει σε απόσταση 100 χιλιομέτρων από το Κάιρο. Το οικονομικό προϊόν της πόλης του Λονδίνου ισοδυναμεί με εκείνο της Σαουδικής Αραβίας. Το 2050 η Βομβάη θα είναι η μεγαλύτερη πόλη του κόσμου.

Ενας τέτοιος βομβαρδισμός στοιχείων γ' αυτές τις μητροπόλεις – αλλά και για τη Νέα Υόρκη, το Λος Άντζελες, το Σάο Πάολο, τη Μπιογκοτά, τη Σαγκάη, το Γιοχάνεσμπουργκ, την Πόλη του Μεξικού, το Μιλάνο - Τορίνο, το Βερολίνο, τη Βαρκελώνη – αναμένει τον επισκέπτη στην κεντρική έκθεση της 10ης Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας. Η εφρανή Μπιενάλε, που εγκαινιάστηκε στις 10 Σεπτεμβρίου έχει τίτλο «Πόλη: Αρχιτεκτονική και Κοινωνία» (τίτλο ελαφρώς παλιομοδίτικο), αλλά εξαιρετικό θέμα. Εδώ και χρόνια ήταν αισιόγητη η ανάγνωση μιας Μπιενάλε αφιερωμένης στη σύγχρονη μητρόπολη, μετά τον φορμαλιστικό ναρκισσομανή των τελευταίων εκδόσεων. Η εφρανή Μπιενάλε είναι σαφώς διαφορετική από τις άλλες, μια Μπιενάλε που κανείς πρέπει να τη «διαβάσει» περισσότερο παρά να τη «δει». Και αυτό είναι ακριβώς ένα δύσκολο στοίχημα της διοίκησης της Μπιενάλε που καταρχήν επέλεξε το θέμα και τη συνέχεια των διεκδικητών. Ο αρχιτέκτονας Richard Burdett (γεν. 1956), μια εξαιρετικά συγκροτημένη προσωπικότητα, διδάσκει σε ένα περιβάλλον πολεοδομίων, γεωγράφων, κοινωνιολόγων και στατιστικών της London School of Economics, ενώ είναι σύμβουλος του Ken Livingstone, του «κόκκινου» δημάρχου του Λονδίνου.

Είναι προφανές ότι το ζήτημα σε αυτή την Μπιενάλε είναι η ταχύτερη οικιστική και οικονομική ανάπτυξη των διεθνών μητροπόλεων, κυρίως εκτός Ευρώπης και οι δυνατότητες διακυβέρνησής της. Σήμερα περισσότερο από το 50% του παγκόσμιου πληθυσμού ζει στις πόλεις και το 2050 το ποσοστό αυτό θα φτάσει το 75%. Πώς θα κατοικήσουν και πώς θα μετακινηθούν αυτοί οι άνθρωποι στο μέλλον; Η πόλη, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, είναι ακόμα χρήσιμη; Πώς προσεγγίζουμε το ζήτημα της σχέσης μεταξύ της μορφής της πόλης και της μορφής της κοινωνίας; Μπορούμε να θέσουμε υπό έλεγχο την ιδιωτική πρωτοβουλία; Ποιες είναι οι υποχρεώσεις των αρχιτεκτόνων;

Τα ερωτήματα αυτά δεν οδηγούν ωστόσο σε μια «μεταρρυθμιστική» Μπιενάλε αλλά σε ένα εκκινιστικό θέμα. Στο Αρσενάλι η ανάλυση των 16 μητροπόλεων οργανώθηκε από τον Aldo Cibic, σε μια πολύ καλοοργανωμένη παρουσίαση. Χωρίς ιδεολογικούς ακριβούς ορισμούς απόχρωσης ή κοινωνιολογίζουσες προσεγγίσεις, αλλά με μεθοδικότητα και πραγματιστικό τυπικό βρετανικό, ο Burdett σκεπάζεται με εξααιρετικά διδακτική περιφύγηση, όχι όμως μόνον για να καταγράψει ή για να καταγγείλει, αλλά και για να

Ο πολεοδομικός ιστός της Μπιογκοτά, πρωτεύουσας της Βολιβίας

10η Μπιενάλε της Βενετίας Πρόβες αστικής δημοκρατίας

Η αισιόγητη ανάγνωση μιας Μπιενάλε αφιερωμένης στη σύγχρονη μητρόπολη ικανοποιήθηκε εφέτος με μια διοργάνωση που πρέπει κανείς κυρίως να τη «διαβάσει» παρά να τη «δει»

διατυπώσει προτάσεις. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στο γεγονός ότι κέντρα που εμφανίζονται σήμερα επιτυχημένα όσον αφορά τη βιώσιμη ανάπτυξη τους – όπως το Λονδίνο, η Βαρκελώνη ή ακόμη και η Μπιογκοτά για άλλους λόγους – το έχουν κατορθώσει χάρη σε εξαιρετικά δυναμικούς και αποφασιστικούς δημάρχους, χάρη δηλαδή στο εργαλείο της *governance*, με σαφείς στρατηγικές επιλογές και με συγκεκριμένες παρεμβάσεις.

Άλλο είναι τα βασικά θέματα που προκύπτουν από τον γενικότερο προβληματισμό και που άλλωστε συνδέονται μεταξύ τους: το θέμα των δημόσιων μέσων μεταφοράς και

εκείνο της «διάσπαρτης πόλης». Το δικαίωμα στη μετακίνηση, όπως και εκείνο στην κατοικία ή στην εργασία, αποτελεί βασική δημοκρατική απαίτηση, ένα είδος κοινωνικής δικαιοσύνης. Η απαίτηση αυτή ικανοποιείται μόνο από την επίκληση των δημόσιων μέσων μεταφοράς, υποστηρίζει ο Burdett, ενώ ο *Renzo Piano* θεωρεί τις δημόσιες συγκοινωνίες δείκτη «αστικής δημοκρατίας» και ο *A.C. Baeza* προτείνει «να κλείσουν οι βιομηχανίες αυτοκινητών». Η δημιουργία χώρων στάθμευσης για ιδιωτικά αυτοκίνητα στα μεγάλα αστικά κέντρα, τουλάχιστον της Ευρώπης, απορρίπτεται πλέον μετά βδελυγμίας: στον *Bridge Tower*

του Πιάνο στο Λονδίνο, έναν κύκλο ύψους 300 μ., ο δήμαρχος ανέκρινε μόνο 12 θέσεις στάθμευσης!

Το δεύτερο ζήτημα έχει να κάνει με τη «διάσπαρτη πόλη». Ο *Richard Rogers*, που δίνει εδώ και δεκαετίες μάχες για ανάλογα θέματα (και στον οποίο απονεμήθηκε ο Χρυσός Λέντας στην εφρανή Μπιενάλε για τη συνολική του σταδιοδρομία) θεωρεί ότι η αντίληψη της συνεχούς επέκτασης των μητροπόλεων και γενικότερα της ανεξέλεγκτης κατάληψης του χώρου και της υπαίθρου είναι καταστροφική για το περιβάλλον, επιζημία για την οικονομία και επιβλαβής για τη συνολική του υπάρχοντος αστικού ιστού.

Αντίθετα στη «συμπαγή πόλη» (κορυφαίο παράδειγμα η Βαρκελώνη) εννοείται η συμβίωση των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων, ενισχύεται και εμπλουτίζεται ο ρόλος του ιστορικού ή εμπορικού κέντρου και αποφεύγεται η δημιουργία περιφερειών - υπνοτηριών. Άλλωστε η διάσπαρτη πόλη είναι μια ιδιαιτερή πόλη και όπως υποστηρίζει ο *Oriol Bohigas*, η παρέμβαση των ιδιωτών έχει πάντα «ολέθρια αποτελέσματα». Όλοι συγκλίνουν στο ότι ο ρόλος της Διοίκησης είναι βασικός, ότι απαιτείται δημόσιος σχεδιασμός πατώντας ότι οι δημόσιες πολιτικές είναι το στοίχημα των επόμενων ετών.

«Ο Renzo Piano θεωρεί τις δημόσιες συγκοινωνίες δείκτη «αστικής δημοκρατίας»»

Αμύχανα περίπτερα

Στους Κήπους της Μπιενάλε, τα εθνικά περίπτερα προσφέρουν να αναμετρηθούν με το κεντρικό θέμα αλλά τα αποτελέσματα εμφανίζονται άνοιξη. Η Ιρλανδία αντιμετωπίζει αυτήν ακριβώς την επίδημη της διάσπαρτης οικιστικής ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο. Η Ολλανδία παρουσιάζει συμβατικά έναν ασίωνα πολεοδομίας στο Αμστερνταμ, η Δανία μια συνεργασία με την παντακόνη παρούσα εφέτος Κίνα, οι Ηνωμένες Πολιτείες μια σχεδόν «καθεστωτική» συμμετοχή σχετική με τη «φρονιδα»(;) της κυβέρνησης Μπους για τους άστεγους της Νέας Ορλεάνης. Η προσέγγιση της Αυστρίας είναι τυπικά φορμαλιστική, ενώ στο ισπανικό περίπτερο, πάντα επάνω από τον μέσο όρο των εθνικών συμμετοχών, φυροξενούνται αυτή τη φορά οι γυναικείες αρχιτέκτονες της χώρας: εντούτοις ο σχεδιασμός του χώρου, από τον άρρητο επιτροπό, θυμίζει περισσότερο μαγαζί καλλυντικών. Τα περίπτερα της Γαλλίας και της Ελλάδας επέλεξαν να αποδεσμευθούν από το βασικό θέμα. Η Γαλλία κινήθηκε στην αβανταδόρική δημιουργία ενός κοινοβίου που ήταν το ίδιο το περίπτερο (το σενάριο πρόβλεπε την «κατάληψη» ενός κτιρίου σε έδαφος εθνοστασιακής ευφορίας), με

την ιδεολογική υποστήριξη των γαλλικής κοπής συνδημάτων της ισότητας, αδελφότητας κτλ. Αντίθετα στο ελληνικό περίπτερο επικυρώθηκε η ανατοκιστική αυτού που θεωρείται «η διάσπαρτη πόλη του Αιγαίου», η φυσική του δηλαδή και διανοητική τοπογραφία. Το Αιγαίο βέβαια δεν είναι μια διάσπαρτη πόλη, σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, αλλά μάλλον μια «πολυκεντρική», συμπληρωτική πόλη: το διατύπωσε καλύτερα ο αρχιαιολόγος Κώστας Κωτσάκης, θυμίζοντας την παλαιότερη άποψη ότι «το Αιγαίο έχει δύο σκέτες που συνδέονται μεταξύ τους με θάλασσα», έχει δηλαδή συγκεκριμένα όρια. Στο περίπτερο, τα βλνθ του οποίου αποκάλυπτε κανείς χάρη στα κοινά των μεταναστών διασπαρμένα στον εξωτερικό χώρο, αναπαράχθηκε ο «εσρας, ήκος, φως» του οικιακού τύπου, σε ένα εγχείρημα ποιητικής αναγωγής. Μια «δρροσηρή» συμμετοχή η ελληνική, μεταξύ αρχιτεκτονικής και καλλιτεχνικής έκφρασης, που ίσως θα κέρδιζε ενιασיות στοιχεία που ήδη περιελάμβανε και απο-

λείφοντας άλλα, όπως για παράδειγμα τις διαδιάκριτες νικαδόδες των 268 νωστωτικών αρχιτεκτονικών έργων. Και όλα αυτά σε ελάχιστο χρόνο, σύμφωνα με την πάγια τακτική του υπουργείου Πολιτισμού να ορίζει τους επιτρόπους την τελευταία στιγμή (στην περίπτωση αυτή τον Η. Κωνσταντόπουλο και τον Α. Παπαδόπουλο, που επιμελήθηκαν την έκθεση μαζί με την Κ. Κοτζίτση και την Κ. Φυλοεπίδου). Όσο για τον οικισμό κατάλογο, ήθελε να είναι όλα, και ταυτόχρονα να παίξει μάλλον με τα κείμενα παρά να αναδείξει τα κείμενα. Συνολικά πολλή δουλειά και καλές εντυπώσεις από την ελληνική παρουσία. Ο *Bernardo Secchi* υποστηρίζει ότι η Μπιενάλε αυτή ορίζει το τέλος μιας εποχής, γιατί «η αρχιτεκτονική θα σωθεί από την πολεοδομία», όχι το αντίθετο. Μήπως είναι υπερβολικά αισιόδοξος; Θα περιμένουμε με ενδιαφέρον τα «αποτελέσματα χρήσης» αυτών της ωφέλιμης Μπιενάλε: άλλωστε ο πολιτισμικός ρόλος εκδηλώσεων όπως αυτή είναι να κινητοποιούν τον διεθνή προβληματισμό. Έχουμε ωστόσο την εντύπωση ότι στην επόμενη αιχμή της αρχιτεκτονικής θα ανακόμουν ακμαϊότερο παρά ποτέ.